

Benchmark Voedselregio's

Vergelijking van het agrocomplex van regio FoodValley, regio Rivierenland, AgriFood Capital en regio Venlo

Herman Agricola

Benchmark Voedselregio's

Vergelijking van het agrocomplex van regio FoodValley, regio Rivierenland, AgriFood Capital en regio Venlo

Herman Agricola

Wageningen Environmental Research
Wageningen, september 2017

Rapport 2835
ISSN 1566-7197

Agricola, Herman, 2017. *Benchmark Voedselregio's; Vergelijking van het agrocomplex van regio FoodValley, regio Rivierenland, AgriFood Capital en regio Venlo*. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 2835. 26 blz.; 12 fig.; 13 tab.; 0 ref.

Dit rapport is gratis te downloaden van <https://doi.org/10.18174/424036> of op www.wur.nl/environmental-research (ga naar 'Wageningen Environmental Research' in de grijze balk onderaan). Wageningen Environmental Research verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

© 2017 Wageningen Environmental Research (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, E info.alterra@wur.nl, www.wur.nl/environmental-research. Wageningen Environmental Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Wageningen Environmental Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Environmental Research Rapport 2835 | ISSN 1566-7197

Foto omslag: Herman Agricola

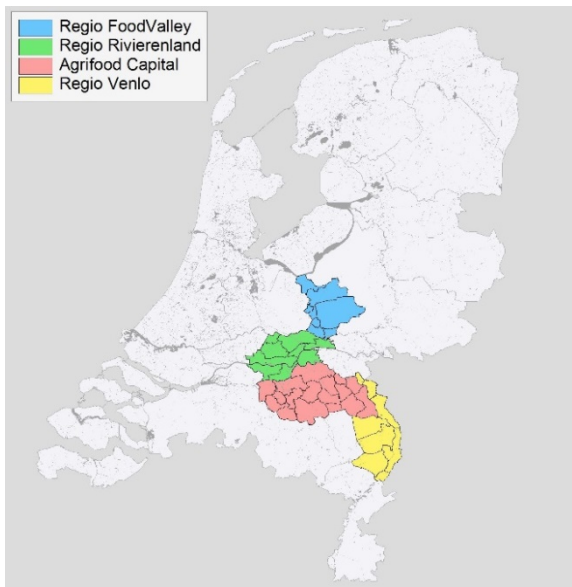
Inhoud

1	Inleiding	5
2	Primaire land- en tuinbouw	7
	2.1 Nederlandse agrosector	7
	2.2 Agrarische structuur voedselregio's	8
	2.3 Ontwikkeling agrosector 2010-2016	11
3	Agrocomplex	14
	3.1 Structuur van het Agrocomplex	14
	3.2 Ontwikkeling 2010-2016	18
4	Conclusies	23
	Bijlage 1 Afbakening agrocomplex en foodcluster	25

---

1 Inleiding

Regio FoodValley wil meer inzicht in de betekenis van het agrocomplex van vier Nederlandse regio's die food & agro als 'smart specialisation' hebben gekozen. Onder het agrocomplex wordt in dit verband verstaan het geheel van de directe en indirecte activiteiten rond de agrarische sector. De vier voedselregio's die in dit rapport worden vergeleken, zijn: regio FoodValley, regio Rivierenland, AgriFood Capital en regio Venlo. Figuur 1 geeft de betreffende gebieden en de betrokken gemeenten.

Regio FoodValley

Barneveld, Ede, Nijkerk, Renswoude, Rhenen, Scherpenzeel, Veenendaal, Wageningen

Regio Rivierenland

Buren, Culemborg, Geldermalsen, Lingewaal, Maasdriel, Neder-Betuwe, Neerijnen, Tiel, West Maas en Waal, Zaltbommel

AgriFood Capital

Bernheze, Boekel, Boxmeer, Boxtel, Cuijk, Grave, Haaren, 's-Hertogenbosch, Heusden, Landerd, Mill en Sint Hubert, Oss, Meerijstad, Sint-Michielsgestel, Sint Anthonis, Uden, Vught

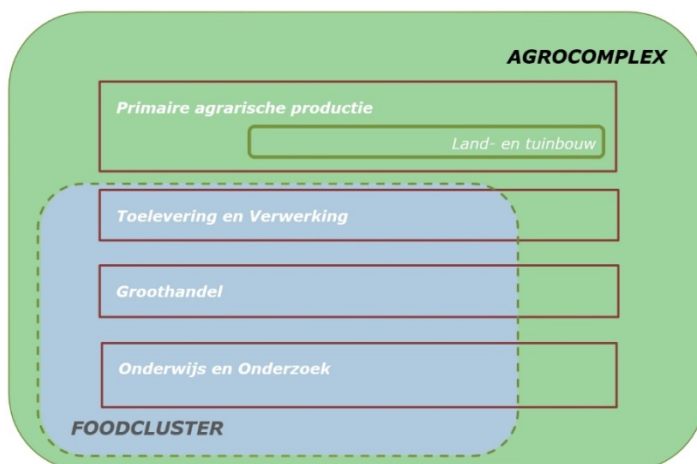
Regio Venlo

Beesel, Bergen, Gennep, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo, Venray

Figuur 1 Voedselregio's en betrokken gemeenten.

Het doel van de studie is om na te gaan hoe het agrocomplex van de voedselregio's van elkaar verschilt en het benoemen van specifieke kwaliteiten per regio. Dit om te verkennen of en op welke wijze de regio's complementair zijn en elkaar mogelijk kunnen versterken door samenwerking.

Binnen het agrocomplex kan een onderscheid worden gemaakt naar het foodcluster. Bij het foodcluster ligt de focus op de voedselindustrie en daaraan gelieerde bedrijvigheid, zoals groothandel en speur- en ontwikkelingswerk en onderzoek. De figuur illustreert het onderscheid en de overlap tussen het agrocomplex en het foodcluster.

Figuur 2 Schematische voorstelling afbakening agrocomplex en foodcluster.

Aanvullend op de figuur kan nog opgemerkt worden dat onder primaire productie naast land- en tuinbouw ook bosbouw, visserij en directe dienstverlening vallen. Hoofdstuk 2 gaat specifiek in op het onderdeel land- en tuinbouw, terwijl in hoofdstuk 3 voor het segment primaire productie de brede definitie geldt.

Dit rapport is een kwantitatieve analyse (benchmark) van het agrocomplex en het foodcluster van de vier genoemde voedselregio's. Voor de afbakening van sectoren en bedrijfscategorieën die tot het agrocomplex en het foodcluster worden gerekend, is gebruikgemaakt van de indeling van de provinciale werkgelegenheidsenquête van provincie Gelderland (<http://www.gelderland.nl/pwe>).

Leeswijzer

Als basis van het agrocomplex en in feite ook van het foodcluster, zoomt hoofdstuk 2 in op de structuur van de primaire land- en tuinbouw in de vier regio's. In welke agrarische productierichtingen is de regio gespecialiseerd en wat is hun betekenis voor de regionale economie? De analyse van dit hoofdstuk is gemaakt op basis van het GIAB-bestand dat in gebruik is bij Wageningen Environmental Research.

Hoofdstuk 3 gaat voor de voedselregio's in op de economische betekenis van het agrocomplex en het foodcluster. Naast de omvang ervan in termen van werkgelegenheid en toegevoegde is het daarbij de vraag hoe de regio's zich van elkaar onderscheiden. Na een beschrijving van de actuele structuur wordt de ontwikkeling van het agrocomplex en het foodcluster geschetst over de periode 2010-2016. De gegevens voor deze analyse zijn afkomstig van stichting LISA (www.lisa.nl).

Hoofdstuk 4 ten slotte geeft als samenvatting de conclusies van het onderzoek.

2 Primaire land- en tuinbouw

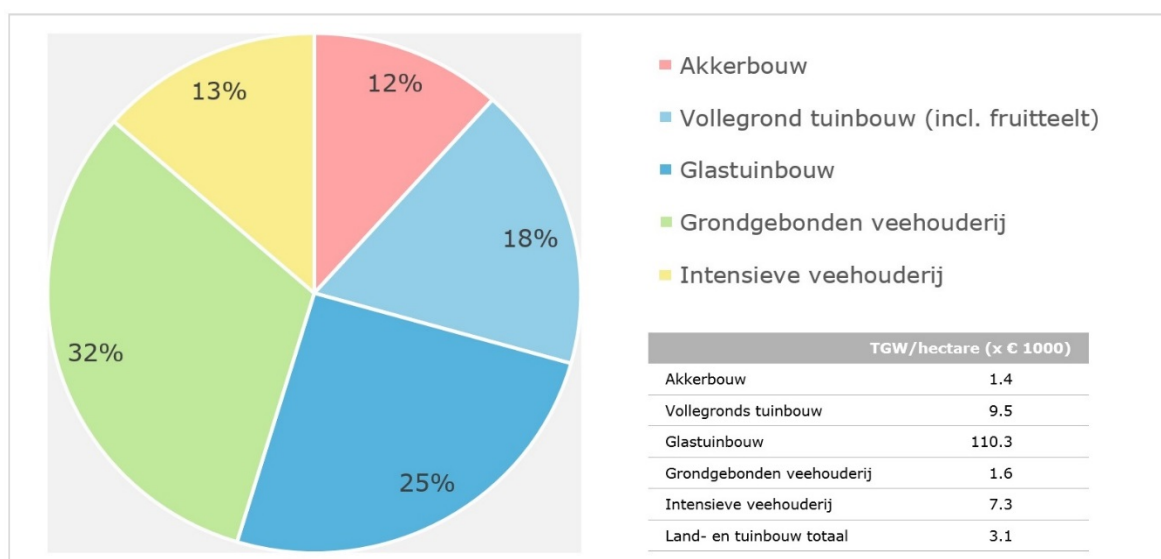
2.1 Nederlandse agrosector

De Nederlandse land- en tuinbouw heeft in 2015 ca. 64 duizend bedrijven, ruim 120 duizend arbeidsplaatsen en een bruto toegevoegde waarde (TGW) van € 5,5 miljard. De primaire sector bepaalt daarmee 1,5% van de werkgelegenheid en 1,5% van het bbp.

Tabel 1 Aantal bedrijven, arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde van de Nederlandse agro sector (2015).

	Aantal bedrijven (x 1000)	Arbeidsplaatsen (x 1000)	Bruto TGW (x € miljoen)	Aandeel TGW
Akkerbouw	13	16	679	12%
Tuinbouw	10	38	2333	43%
Veehouderij	34	68	2451	45%
Nederland	64	122	5464	100%

Voor tuinbouw en veehouderij is een onderscheid te maken naar productierichtingen op basis van de intensiteit van de productie. Figuur 3 geeft het landelijke aandeel van de TGW per productierichting en de gemiddelde TGW per hectare cultuurgrond.

Figuur 3 Verdeling toegevoegde waarde land- en tuinbouw en landbouwareaal per productierichting in Nederland (2015).

Op basis van de omvang van de TGW zijn veehouderij en tuinbouw de belangrijkste agrosectoren. Binnen de productierichtingen valt glastuinbouw op door een hoge TGW/ha cultuurgrond. Deze sector bepaalt op minder dan 1% van het cultuurareaal een kwart van de totale TGW van de Nederlandse land- en tuinbouw. Vollegrondstuinbouw en intensieve veehouderij hebben beide 6% grond. Grondgebonden veehouderij – vooral melkveehouderij – en akkerbouw hebben samen met 88% het merendeel van de grond in gebruik. De agrarische structuur van een regio wordt bepaald door de mate waarin de verschillende productierichtingen er voorkomen. Die bepalen op hun beurt de agro-gerelateerde bedrijvigheid.

Naast productierichtingen kan een onderscheid worden gemaakt naar food en non-food. Zowel akkerbouw als veehouderij wordt tot food gerekend, aangezien deze sectoren zich primair richten op de productie van voedsel. Voor de tuinbouw geldt dat de productie van groenten en fruit ongeveer de helft van de TGW van de sector bepaalt; de andere helft wordt gerealiseerd door non-foodproducten: bloemen, pot- en perkplanten, bloembollen en boomkwekerijgewassen. De TGW van de Nederlandse land- en tuinbouw bestaat in 2015 voor 78% uit food- en voor 22% uit non-foodproducten.

2.2 Agrarische structuur voedselregio's

De vier voedselregio's hebben samen ca. 9% van het Nederlandse landbouwareaal, 14% van het aantal bedrijven en 15% van de bruto TGW. De tabel geeft de cijfers per regio.

Tabel 2 Aantal bedrijven, landbouwareaal en toegevoegde waarde land- en tuinbouw per voedselregio (2015).

	Aantal bedrijven	Landbouwareaal (x 1000 ha)	Bruto TGW (x miljoen €)	% van NL totaal
Regio FoodValley	1.880	23	81	1.5%
Regio Rivierenland	2.010	41	173	3.2%
AgriFood Capital	3.415	64	276	5.1%
Regio Venlo	1.885	35	283	5.2%
Nederland	63.700	1.788	5.464	100%

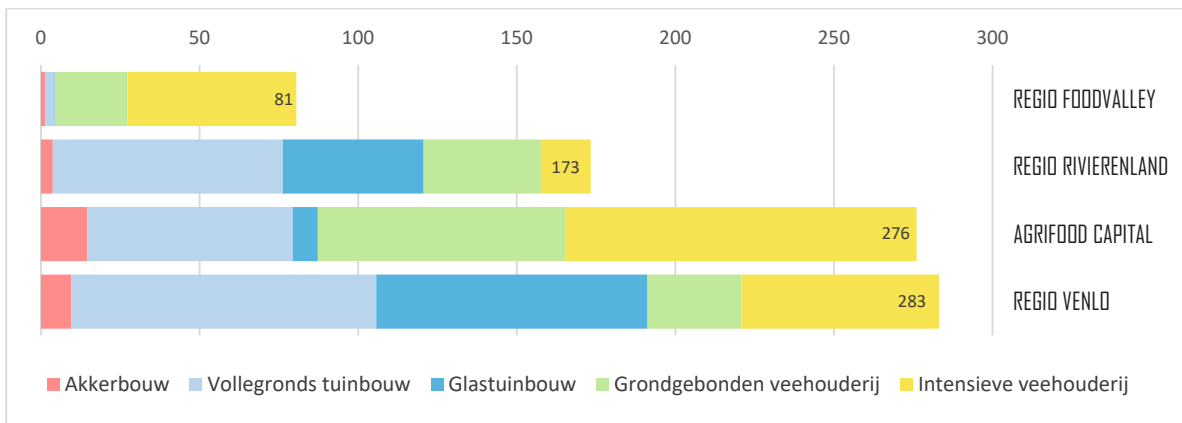
Gemeten naar aantal bedrijven en landbouwareaal is AgriFood Capital de grootste regio, gevolgd door regio Rivierenland en regio Venlo. Regio FoodValley heeft van de vier regio's de minste landbouwgrond en het laagste aantal bedrijven. Regio Venlo heeft de hoogste TGW, met € 283 miljoen net meer dan AgriFood Capital. Om de primaire landbouw tussen de regio's beter te kunnen vergelijken, geeft tabel 3 een aantal specifieke kengetallen.

Tabel 3 Kengetallen land- en tuinbouw per voedselregio (2015).

	Arbeidsplaatsen /bedrijf	Bruto TGW / bedrijf (x 1000 €)	TGW/ ha cultuurgrond (x 1000 €)
Regio FoodValley	1.5	43	3.5
Regio Rivierenland	2.1	86	4.2
AgriFood Capital	1.8	81	4.3
Regio Venlo	2.7	150	8.1
Nederland	1.9	86	3.0

Regio FoodValley heeft gemiddeld genomen de kleinste bedrijven, het aantal arbeidsplaatsen en de TGW per bedrijf liggen er ruim onder het landelijk gemiddelde. Voor regio Rivierenland en AgriFood Capital ligt de gemiddelde bedrijfsgrootte dicht bij het landelijk gemiddelde. Regio Venlo heeft gemiddeld de grootste bedrijven: zowel het aantal arbeidsplaatsen als TGW per bedrijf ligt er ruim boven het landelijk gemiddelde. De gemiddelde TGW/hectare cultuurgrond toont aan dat de intensiteit van de productie in alle vier deelgebieden hoger is dan gemiddeld in Nederland. Regio Venlo heeft naast gemiddeld de grootste bedrijven ook de intensiefste productie.

Figuur 4 geeft voor de voedselregio's de TGW per productierichting.

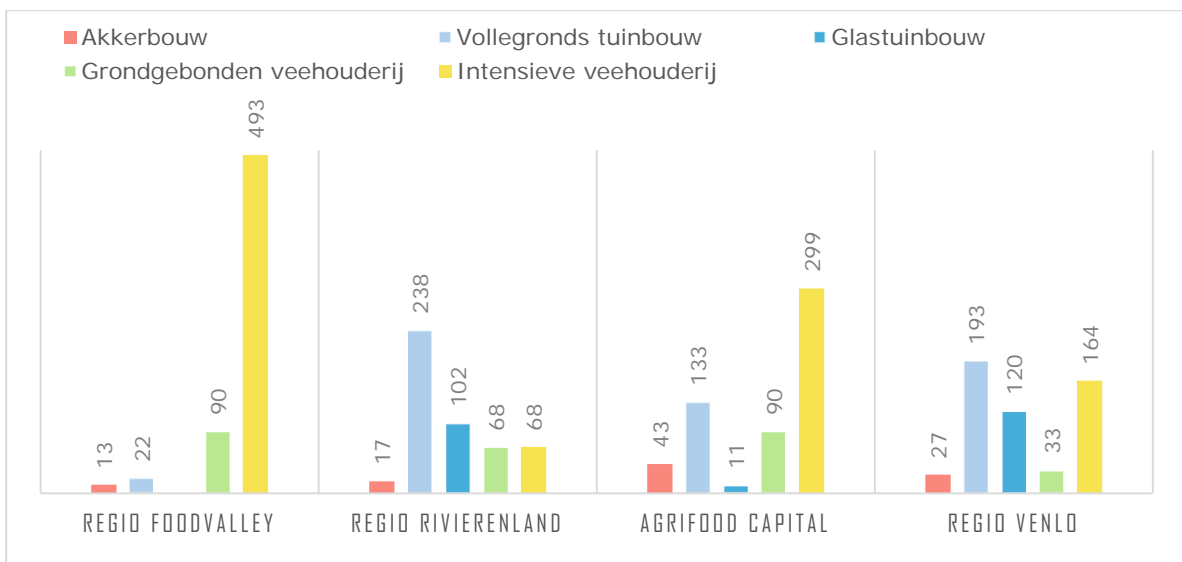
Figuur 4 Toegevoegde waarde (x miljoen €) land- en tuinbouw van de voedselregio's per productierichting (2015).

In regio Venlo en regio Rivierenland leveren de tuinbouwsectoren meer dan de helft van de TGW. Voor regio FoodValley en AgriFood Capital geldt intensieve veehouderij als productierichting met de hoogste TGW.

Door het regionale aandeel van de TGW per productierichting te relateren aan het landelijke aandeel kan worden aangegeven in hoeverre er sprake is van specialisatie in een bepaalde productierichting. Deze waarde wordt de locatiequotiënt (LQ) genoemd en wordt als volgt bepaald:

$$LQ = 100 * \left(\frac{TGW \text{ sector A regio b} / TGW \text{ van alle sectoren in regio b}}{TGW \text{ sector A NL} / TGW \text{ van alle sectoren in NL}} \right)$$

Een LQ > 100 geeft aan dat een (deel)sector in de betreffende regio sterker vertegenwoordigd is dan gemiddeld in Nederland. Figuur 5 geeft per voedselregio de LQ voor de verschillende sectoren.

Figuur 5 Locatiequotiënt agrarische sectoren per voedselregio.

Uit de figuur valt af te lezen dat de voedselregio's zijn gespecialiseerd in intensieve veehouderij en tuinbouw. Het aandeel van grondgebonden veehouderij en akkerbouw, de minst intensieve sectoren, ligt in alle vier de regio's onder het landelijk gemiddelde. Regio Venlo is het meest uitgesproken op dit vlak met een lage LQ voor zowel akkerbouw als grondgebonden veehouderij. Het vervolg van deze paragraaf behandelt de specifieke kenmerken van de agrarische sector per voedselregio.

Regio FoodValley

De TGW van de land- en tuinbouw in regio FoodValley (€ 81 miljoen) wordt voor 66% bepaald door intensieve veehouderij, een factor 5 boven het landelijk gemiddelde. Binnen de intensieve veehouderij zijn leghen- en vleeskalverhouderij de belangrijkste specialisaties met TGW van respectievelijk € 18 en € 10 miljoen. Ook de varkenshouderij heeft er een TGW van € 10 miljoen, al is de LQ van deze sector aanzienlijk lager en dus minder een specialisatie. De melkveehouderij heeft met een TGW van € 17 miljoen weliswaar een substantieel aandeel, maar een LQ < 100 en geen regionale specialisatie. De bijdrage van akker- en tuinbouw in regio FoodValley is marginaal. De (vollegronds) tuinbouw die er is, betreft hoofdzakelijk boomkwekerij. Van de totale primaire productie in regio FoodValley valt 96% onder food en 4% onder non-food.

Opvallend voor de regio is dat de veehouderijbedrijven relatief klein zijn. De gemiddelde productieomvang van varkenshouderijen ligt 50% onder het landelijk gemiddelde, leghenbedrijven zijn er gemiddeld 20% kleiner, vleeskalverbedrijven 5% en melkveebedrijven gemiddeld 25% kleiner. Regio FoodValley heeft naar verhouding veel veehouderijbedrijven met een combinatie van graas- en/of hokdieren. De bedrijven zijn naast gemiddeld kleiner dus ook minder gespecialiseerd. Voor de continuïteit van een op kostprijsreductie gebaseerde veehouderijsector kan dat een bedreiging zijn. Anderzijds heeft de regio's relatief veel biologische bedrijven met leghennen voor de toekomst een mogelijke kans

Regio Rivierenland

De agrarische productie van regio Rivierenland laat een ander beeld zien met een regionale specialisatie in tuinbouw. Van de totale TGW (€ 173 miljoen) neemt tuinbouw 68% voor zijn rekening. Bij de vollegrondstuinbouw is de fruitteelt van appels, peren en kersen de belangrijkste specialisatie (€ 48 miljoen). Andere specialisaties zijn champignonteelt (€ 9 miljoen) en boomkwekerij, vooral laanboomteelt (€ 13 miljoen). De glastuinbouw is sterk gespecialiseerd in de teelt van snijbloemen, hoofdzakelijk chrysanten (€ 27 miljoen). Veehouderij heeft een aandeel van 31% in de TGW van de agrarische productie in regio Rivierenland. Voor zowel grondgebonden als intensieve veehouderij is de LQ < 100 en geen regionale specialisatie. Van de totale primaire productie in regio Rivierenland is 29% non-food, ten opzichte van het landelijke gemiddelde (22%) een relatief hoog aandeel.

De gemiddelde bedrijfsomvang wijkt in regio Rivierenland voor de afzonderlijke productierichtingen maar weinig af van het landelijk gemiddelde. Fruitbedrijven zijn gemiddeld 8% kleiner, terwijl glastuinbouwbedrijven met snijbloemen er gemiddeld + 33% groter zijn. Voor champignon- en laanboomteelt ligt de gemiddelde omvang ca. 20% onder het landelijk gemiddelde. De melkveebedrijven hebben een gemiddelde omvang rond het landelijk gemiddelde, terwijl intensieve veehouderijbedrijven gemiddeld net groter zijn. De pluimveebedrijven zijn gemiddeld ca. 30% groter en varkensbedrijven 20% kleiner. Opvallend in vergelijking met regio FoodValley is dat de veehouderijbedrijven in regio Rivierenland gemiddeld aanzienlijk groter zijn.

AgriFood Capital

De agrarische sector van AgriFood Capital heeft intensieve veehouderij en vollegrondstuinbouw als regionale specialisatie. Intensieve veehouderij bepaalt 40% van de totale TGW (€ 276 miljoen). Varkenshouderij is de belangrijkste specialisatie (€ 66 miljoen), daarna pluimveehouderij (€ 26 miljoen). Melkveehouderij heeft in deze regio weliswaar een hoge TGW (€ 67 miljoen), maar is net als in de andere voedselregio's geen regionale specialisatie. Vollegrondstuinbouw is dat wel, specifiek gaat het om vollegrondsgroenteteelt (€ 28 miljoen), boomkwekerij (€ 18 miljoen) en champignonteelt (€ 10 miljoen). Van de primaire productie valt 92% onder food, tegen landelijk 78%.

De gemiddelde omvang van de bedrijven ligt onder het landelijk gemiddelde. Tussen de sectoren zijn echter grote verschillen. De varkensbedrijven zijn ten opzichte van het landelijk gemiddelde 30% groter en de vollegronds groentebedrijven gemiddeld + 84%. Deze sectoren hebben daardoor een relatief sterke concurrentiepositie op de internationale afzetmarkt. Voor boomkwekerij en champignonteelt ligt de gemiddelde bedrijfsomvang rond het landelijk gemiddelde. Opvallend voor AgriFood Capital is dat naast relatief grote bedrijven van de regionale specialisaties er ook veel kleine landbouwbedrijven zijn met een meer hobbymatig karakter. De mix van groot en klein betekent dat de gemiddelde bedrijfsomvang er onder het landelijk gemiddelde ligt.

Regio Venlo

Regio Venlo heeft van de vier voedselregio's de hoogste TGW (€ 283 miljoen). De regio is gespecialiseerd in zowel vollegrondstuinbouw, glastuinbouw als intensieve veehouderij. De belangrijkste specialisaties van de vollegrondstuinbouw zijn: groenteteelt (€ 29 miljoen), boomkwekerij (€ 27 miljoen) en champignonteelt (€ 12 miljoen). Bij de glastuinbouw is groenteteelt ook de belangrijkste specialisatie (€ 48 miljoen). Binnen de intensieve veehouderij zijn varkens- (€ 33 miljoen) en leghenhouderij (€ 13 miljoen) de belangrijkste specialisaties. Het aandeel food in regio Venlo is 82%, tegen landelijk 78%.

Regio Venlo heeft gemiddeld relatief grote bedrijven. De vollegronds-tuinbouwbedrijven hebben een gemiddelde productieomvang van + 33% ten opzichte van het landelijke gemiddelde, voor de champignonbedrijven is dat + 88% en voor de boomkwekerijbedrijven + 35%. De glastuinbouwbedrijven hebben een gemiddelde omvang nagenoeg gelijk aan het landelijke gemiddelde. De intensieve veehouderijbedrijven hebben ook een gemiddelde omvang ruim boven het landelijke gemiddelde, voor de varkensbedrijven is dat + 54% en voor de leghenbedrijven + 66%.

2.3 Ontwikkeling agrosector 2010-2016

De ontwikkeling van de Nederlandse land- en tuinbouw wordt sinds jaar en dag bepaald door een afname van het aantal bedrijven en het aantal arbeidsplaatsen. Gelijktijdig vinden schaalvergroting, intensivering en technologische vernieuwing plaats, waardoor het productievolume stijgt.

Tabel 4 Ontwikkeling aantal bedrijven en arbeidsplaatsen land- en tuinbouw tussen 2010 en 2015.

	Aantal bedrijven		Aantal arbeidsplaatsen	
	2016	2010-2016	2016	2010-2016
Regio FoodValley	1.879	-13%	2.875	-6%
Regio Rivierenland	2.01	-12%	4.21	-6%
AgriFood Capital	3.414	-14%	6.015	-8%
Regio Venlo	1.884	-16%	5.16	-16%
Nederland	63.7	-12%	122.3	-10%

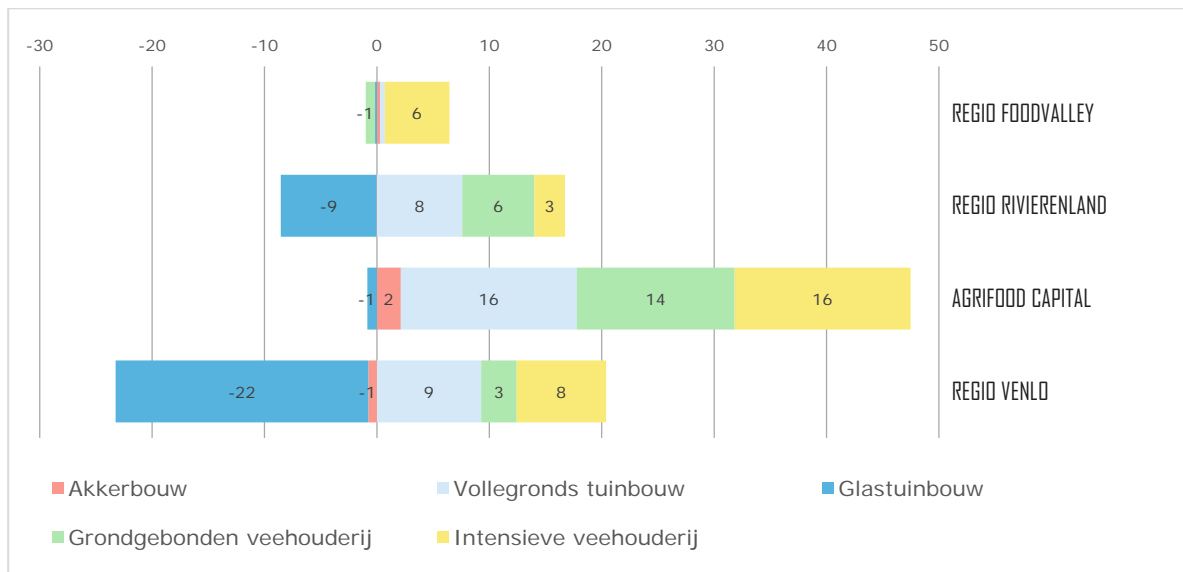
De afname van het aantal bedrijven wijkt voor de voedselregio's weinig af van de landelijke trend. Regio Venlo valt op door de sterkste afname. Dit past binnen het beeld dat naarmate de productierichting intensiever is, er naar verhouding meer bedrijven stoppen. Regio Venlo laat een opvallend sterke afname zien van het aantal arbeidsplaatsen. Mogelijk heeft dat te maken met een sterkere technologische vernieuwing van de intensieve tuinbouw.

Tabel 5 Ontwikkeling landbouwareaal en TGW landbouw tussen 2010 en 2015.

	Areaal (x 1000 ha.)		TGW (x miljoen €)	
	2015	2010-2015	2015	2010-2015
Regio FoodValley	23.2	-4%	81	+7%
Regio Rivierenland	40.8	-1%	173	+5%
AgriFood Capital	63.6	-3%	276	+19%
Regio Venlo	34.8	-5%	283	-1%
Nederland	1.787	-1%	5.464	+9%

De afname van het landbouwareaal ligt met uitzondering van regio Rivierenland in alle regio's boven het landelijk gemiddelde. Een aanwijzing voor een relatief hoge stedelijke druk en een tendens van verdere intensivering van de agrarische productie. Ondanks de afname van het aantal bedrijven, arbeidsplaatsen en landbouwareaal is de TGW van de land- en tuinbouw tussen 2010 en 2015

toegenomen. Voor de afzonderlijke regio's valt op dat alleen in AgriFood Capital de relatieve groei van de TGW boven het landelijk gemiddelde ligt. Regio Venlo laat als enige regio een afname van de TGW zien. Om de verschillen tussen de regio's te kunnen verklaren, is de ontwikkeling van de TGW uitgesplitst naar de afzonderlijk sectoren, figuur 6 geeft het overzicht.

Figuur 6 Ontwikkeling TGW (x € miljoen) per productierichting tussen 2010 en 2015.

De afname van de TGW in regio Venlo wordt veroorzaakt door de glastuinbouw. Deze sector heeft het de afgelopen jaren moeilijk gehad en blijkt moeite te hebben zich na de crisis te herstellen. Ook regio Rivierenland heeft hiermee te kampen. De groei van de TGW van de veehouderijsector is deels te wijten aan een groei van veestapel. Vooral bij de melkveehouderij groeide het aantal dieren als gevolg van de afschaffing van het melkquotum.

Tabel 6 Ontwikkeling dieraantallen tussen 2010 en 2015 (x 1000).

	Melkkoeien		Vleeskalveren		Varkens	
	2015	2010-2015	2015	2010-2015	2015	2010-2015
Regio FoodValley	25	-1%	224	-1%	529	-5%
Regio Rivierenland	33	+7%	21	0%	173	-6%
AgriFood Capital	76	+12%	69	-9%	2.531	+11%
Regio Venlo	20	+6%	5	-44%	1.301	+7%
Nederland	1620	+10%	909	-3%	12.600	+2%
	Leghennen		Vleeskuiken		Melkgeiten	
	2015	2010-2015	2015	2010-2015	2015	2010-2015
Regio FoodValley	7.917	+7%	562	+18%	19	+29%
Regio Rivierenland	2.073	-2%	497	-25%	17	+75%
AgriFood Capital	3.36	-11%	4.216	-4%	41	+31%
Regio Venlo	5.224	-6%	2.423	+16%	13	+86%
Nederland	47.700	-1%	49.000	+9%	327	+28%

De relatieve groei van de melkveesector is alleen voor AgriFood Capital boven het landelijk gemiddelde. De melkveehouderij blijft in regio FoodValley duidelijk achter bij de landelijke trend. De kalversector ontwikkelt zich er overigens relatief goed. Uit de tabel is af te leiden dat in 2015 circa 25% van het landelijk aantal vleeskalveren in regio FoodValley wordt gehouden. De varkenshouderij groeit vooral in AgriFood Capital en Regio Venlo. Deze regio's hebben in 2015 respectievelijk 20% en 10% van het totaal aantal varkens in Nederland. Het blijkt dat er de laatste jaren sprake is van een

toenemende concentratie van de varkenshouderij in Oost-Brabant en Noord-Limburg. De legghouderij is vooral gegroeid in regio FoodValley; de regio heeft in 2015 een aandeel van 17% in het landelijk aantal legkippen. Regio Venlo laat een opvallende terugloop zien van het aantal leghennen, al staat daartegenover een even sterke groei van het aantal vleeskuikens. De relatief sterke groei van het aantal vleeskuikens in regio FoodValley is absoluut overigens veel lager dan in regio Venlo. De geitenhouderij blijkt tussen 2010 en 2015 zowel landelijk als voor de afzonderlijke regio's van alle diercategorieën het sterkst te groeien. Samen hebben de vier regio's ca. 30% van het landelijk aantal melkgeiten. De geitenhouderij is op basis van het aantal dieren overigens de kleinste veehouderijsector.

In aanvulling op de veehouderij is voor de tuinbouwsectoren onderzocht hoe het tuinbouwareaal zich in de voedselregio's heeft ontwikkeld.

Tabel 7 Ontwikkeling tuinbouwareaal tussen 2010 en 2015 (ha).

	Glastuinbouw		Vollegrondstuinbouw	
	2015 (ha.)	2010-2015	2015 (ha.)	2010-2015
Regio FoodValley	6	--	170	-32%
Regio Rivierenland	341	-16%	6.222	+7%
AgriFood Capital	96	-6%	4.712	-4%
Regio Venlo	707	-19%	7.547	-5%
Nederland	9.1	-13%	91.2	-15%

Glastuinbouw is vooral voor regio Venlo en regio Rivierenland een belangrijke productierichting. Het blijkt dat juist deze regio's te maken hebben gehad met een relatief sterke afname van het glasareaal. Zoals eerder genoemd, heeft de sector het moeilijk gehad om uit de crisis te komen, mogelijk speelt de boycot van Rusland daarbij ook parten. Vollegrondstuinbouw is vooral van belang voor regio Rivierenland, AgriFood Capital en regio Venlo. Ten opzichte van de landelijke trend heeft het areaal vollegrondstuinbouw zich in deze regio's beter of in ieder geval minder slecht ontwikkeld. Alleen regio Rivierenland laat een absolute toename van de oppervlakte zien, die is vooral het gevolg van een toename bij de fruit- en laanboomteelt. De afname in AgriFood Capital en regio Venlo is vooral het gevolg van een afname van het areaal groenteteelt. Voor regio Venlo en regio FoodValley geldt een afname van het areaal boomkwekerij. De champignonenteelt ten slotte heeft te maken met een teruglopend areaal, zowel landelijk als in regio Rivierenland, AgriFood Capital en regio Venlo waar deze sector van belang is.

3 Agrocomplex

3.1 Structuur van het Agrocomplex

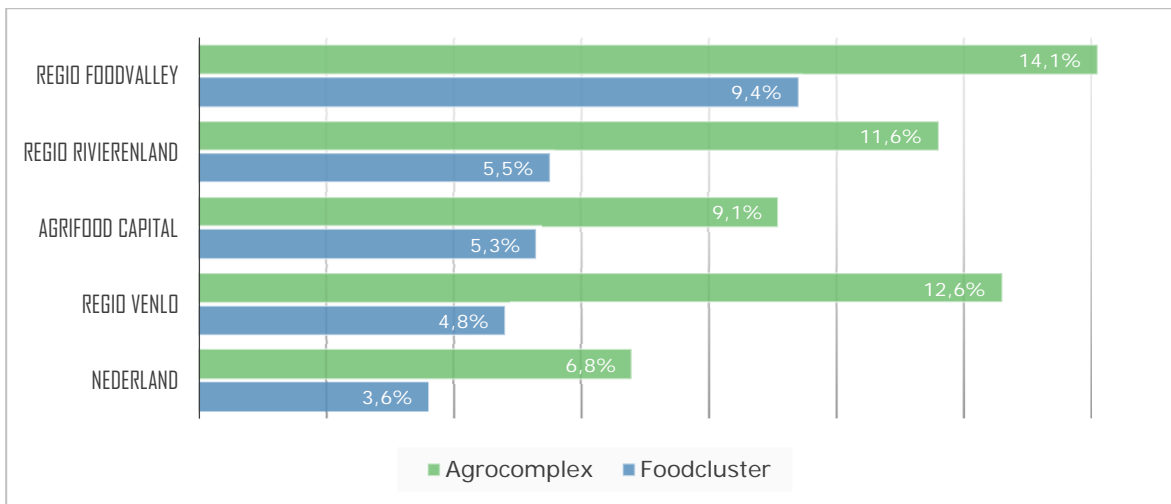
Het agrocomplex is de samenhangende keten van directe en indirecte activiteiten rond de agrarische sector. In deze studie wordt een onderscheid gemaakt naar de segmenten primaire productie, toelevering & verwerking, groothandel en onderzoek & onderwijs. Het agrocomplex omvat in totaal ruim 100 duizend bedrijven met 560 duizend arbeidsplaatsen en een bruto TGW van € 45,7 miljard, ofwel 6,8% van de werkgelegenheid en 7,2% van het bbp. Het foodcluster is onderdeel van het agrocomplex, met uitzondering van de primaire productie en aan non-food gerelateerde bedrijven in de rest van de keten (zie schema blz. 6). Het foodcluster bestaat uit ca. 25 duizend bedrijven, 300 duizend arbeidsplaatsen en een TGW van € 30,3 miljard, dat is 3,6% van de werkgelegenheid en 4,9% van het bbp.

Tabel 8 Arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde van het agrocomplex en foodcluster in Nederland per segment (2016).

	Agrocomplex		Foodcluster	
	Arbeidsplaatsen (x 1000)	Bruto TGW (x € miljard)	Arbeidsplaatsen (x 1000)	Bruto TGW (x € miljard)
Primaire productie	218	10.9	-	-
Toelevering & Verwerking	146	17.6	144	16.2
Groothandel	155	14.8	134	13.0
Onderzoek en onderwijs	41	2.4	20	1.1
Totaal	560	45.7	299	30.3

Toelevering & verwerking is het segment met de hoogste TGW. Daarvoor is in belangrijke mate de voedselindustrie verantwoordelijk. Dit blijkt ook uit het geringe verschil tussen de omvang van dit segment voor het agrocomplex en het foodcluster. De groothandel heeft binnen het agrocomplex overigens meer banen, terwijl het deel dat binnen het Foodcluster valt, lager is. Het verschil wordt waarschijnlijk verklaard doordat non-foodproducten van bloemen, planten en bomen – in tegenstelling tot food-producten – vaak geen extra verwerking nodig hebben na de oogst en direct naar de (groot)handel gaan. De primaire sector heeft van de afzonderlijke segmenten de meeste arbeidsplaatsen, maar ook de laagste TGW per arbeidsplaats.

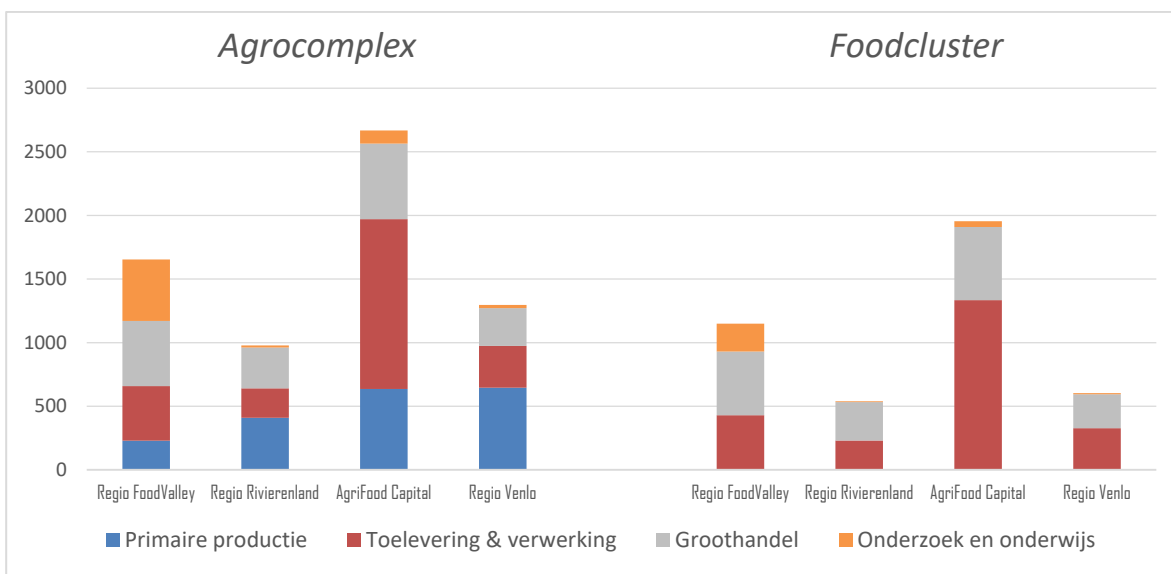

Figuur 7 Werkgelegenheid Agrocomplex en Foodcluster per voedselregio en Nederland (2016).

De werkgelegenheid van zowel agrocomplex als foodcluster ligt in de vier voedselregio's ruim boven het landelijk gemiddelde. Regio FoodValley heeft voor zowel het agrocomplex als het foodcluster procentueel de hoogste werkgelegenheid, meer dan een factor twee boven het landelijk gemiddelde.

Figuur 8 geeft per voedselregio de TGW van agrocomplex en foodcluster uitgesplitst naar segmenten.

Figuur 8 TGW per segment van agrocomplex en foodcluster per voedselregio (2016).

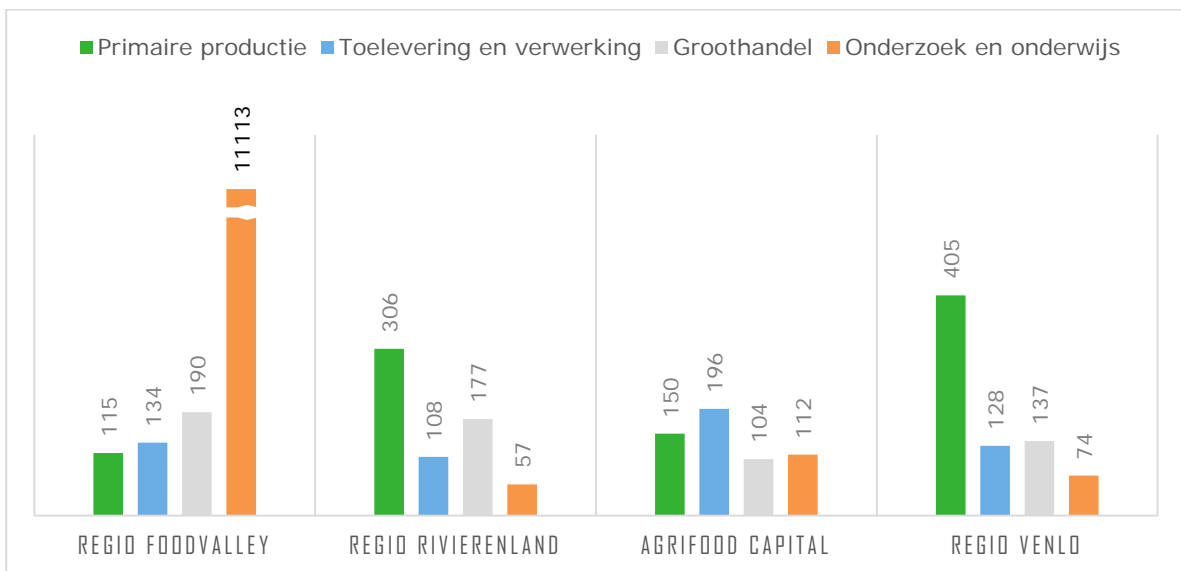
Voor regio FoodValley valt op dat onderzoek e onderwijs een relatief groot aandeel heeft. In regio Rivierenland en regio Venlo heeft de primaire sector een groot aandeel in de TGW van het agrocomplex. AgriFood Capital valt op door een hoge TGW van toelevering en verwerking.

Op basis van de absolute waarden is het lastig om de regio's onderling te vergelijken. Dit is wel mogelijk op basis van de locatiequotient (LQ) zoals weergegeven op blz. 9. Dit getal is het relatieve regionale aandeel van de TGW van agrocomplex en foodcluster ten opzichte van het landelijk aandeel. Tabel 9 geeft per voedselregio de TGW en LQ.

Tabel 9 Toegevoegde waarde en locatiequotiënt van het agrocomplex en foodcluster per voedselregio (2016).

	Agrocomplex		Foodcluster	
	TGW (x € miljard)	LQ	TGW (x € miljard)	LQ
Regio FoodValley	1.7	199	1.2	209
Regio Rivierenland	1.0	175	0.5	146
AgriFood Capital	2.7	151	2.0	167
Regio Venlo	1.3	194	0.6	136
Nederland	45.7	100	30.3	100

Op basis van de LQ kan worden afgeleid dat alle vier de regio's zijn gespecialiseerd in agro & food. Net als bij de procentuele verdeling van de werkgelegenheid heeft regio Foodvalley de hoogste LQ voor zowel het agrocomplex als het foodcluster. Het geeft aan dat de regio FoodValley van de vier regio's het meest gespecialiseerd is. Als volgende stap is de LQ voor de afzonderlijke segmenten van het agrocomplex bepaald.

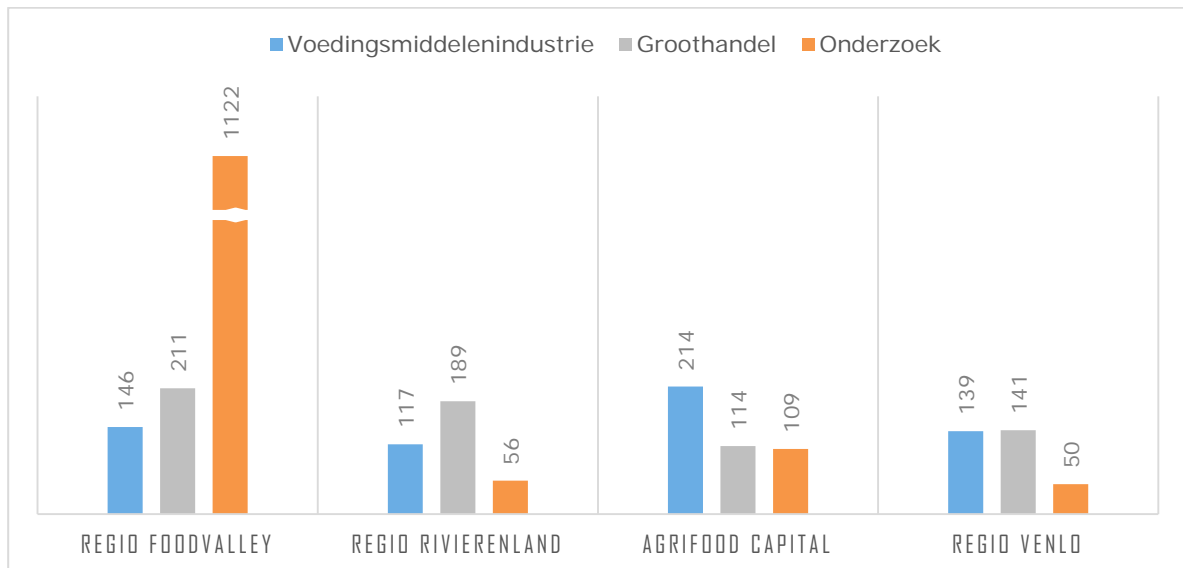
Figuur 9 Locatiequotiënt deelsegmenten agrocomplex per voedselregio (2016).

Regio FoodValley heeft voor alle segmenten een LQ > 100. Opvallend is de zeer hoge waarde voor onderzoek en onderwijs. Echter ook voor groothandel heeft de regio de hoogste specialisatiegraad en voor toelevering & verwerking is de LQ alleen hoger in AgriFood Capital. De primaire productie van regio FoodValley heeft daarentegen van de vier regio's de laagste specialisatiegraad. Regio Rivierenland heeft primaire productie en groothandel als belangrijkste specialisaties. Het regionale agrocomplex lijkt duidelijk geënt op de structuur van de primaire sector met een nadruk op tuinbouw, waarbij voor de producten fruit, champignons, bloemen en laanbomen vaak geen extra bewerking nodig is. Het is mogelijk de verklaring voor een relatieve lage LQ voor toelevering en verwerking. Onderzoek en onderwijs heeft een opvallende lage LQ, regio Rivierenland lijkt op dit vlak afhankelijk van de aangrenzende regio's FoodValley en AgriFood Capital.

AgriFood Capital valt op als de regio die het meest gespecialiseerd is in het segment van toelevering & verwerking. De verwerking en processing van voedsel lijkt daarvoor in belangrijke mate verantwoordelijk. Ook een belangrijke specialisatie van AgriFood Capital is de productie van vlees, vooral varkens- en pluimveevlees. Tussen de schakels productie en verwerking lijkt hier een duidelijk verband. De segmenten groothandel en onderzoek & onderwijs hebben een betrekkelijk lage waarde voor AgriFood Capital, maar wel boven het landelijk gemiddelde.

Regio Venlo is van de vier regio's het sterkst gespecialiseerd in de primaire productie. Dit komt overeen met de eerder geconstateerde hoge TGW van de tuinbouw en intensieve veehouderij. De mate van specialisatie van de afzonderlijke segmenten geeft voor regio Venlo eenzelfde beeld als regio Rivierenland. In beide gebieden is tuinbouw de belangrijkste primaire tak en blijkt het agrocomplex een min of meer zelfde opbouw te hebben die verschilt van het agrocomplex van AgriFood Capital en regio FoodValley.

Net als voor het agrocomplex is ook een specialisatiediagram te maken voor het foodcluster voor de vier regio's.

Figuur 10 Locatiequotient deelsegmenten foodcluster per voedselregio (2016).

De informatie over het foodcluster die is af te leiden uit figuur 8 komt in hoofdlijnen overeen met die voor het Agrocomplex. Regio FoodValley is het meest gespecialiseerd in onderzoek & onderwijs en de groothandel in voedselproducten. Regio Rivierenland is eveneens gespecialiseerd in groothandel, AgriFood Capital vooral in de verwerking van food. Regio Venlo is voor het foodcluster het minst uitgesproken. Er is sprake van enige specialisatie in de verwerking en handel van food.

Transport en logistiek

Tot dusverre is nog geen aandacht gegeven aan een belangrijk aspect van Agro & Food, namelijk het vervoer en transport. Daarvoor zijn twee redenen. Op de eerste plaats wordt Transport & Logistiek als een zelfstandige (top)sector beschouwd. De tweede reden is dat op basis van de huidige systematiek van de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI 2008) voor het goederenvervoer geen onderscheid te maken is naar het vervoer van food, non-food of andere goederen. Desalniettemin geeft de omvang van het beroepsgoederenvervoer en logistieke dienstverlening¹ wel een indicatie voor de regionale omvang van het transport in producten van agro & food. Tabel 10 geeft het aandeel van de werkgelegenheid en de LQ van het beroepsgoederenvervoer voor de vier voedselregio's.

¹ Indeling volgens het sectorinstituut Vervoer en Transport

Tabel 10 Werkgelegenheid en locatie quotiënt van het beroepsgoederenvervoer en de logistieke dienstverlening per voedselregio en voor Nederland (2016).

	Aandeel werkgelegenheid	Locatie quotiënt (LQ)
Regio FoodValley	2.8%	89
Regio Rivierenland	7.1%	186
AgriFood Capital	2.5%	79
Regio Venlo	7.2%	243
Nederland	3.0%	100

Regio Venlo en regio Rivierenland hebben veel arbeidsplaatsen in het beroepsgoederenvervoer en een hoge LQ op basis van het regionale aandeel van de TGW van deze sector. Het geeft aan dat Transport en Logistiek in de tuinbouwregio's een belangrijkere factor is dan in de foodregio's AgriFood Capital en regio FoodValley. Het lijkt erop dat de tuinbouw, denk daarbij vooral ook aan versproducten, meer vervoersbewegingen met zich meebrengt dan veehouderij.

3.2 Ontwikkeling 2010-2016

Voor de ontwikkeling van het agrocomplex en foodcluster van de afzonderlijke regio's is de situatie van 2016 vergeleken met die van 2010. Tussen de twee meetpunten wordt een min of meer constante ontwikkeling verondersteld. Het geeft informatie over de mate waarin werkgelegenheid en TGW per regio is toe- of afgenomen. Tabel 11 geeft de ontwikkeling van het agrocomplex, het foodcluster en het beroepsgoederenvervoer in Nederland.

Tabel 11 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde van het agrocomplex, foodcluster en beroepsgoederenvervoer in Nederland (2010–2016).

	Arbeidsplaatsen		Toegevoegde waarde	
	2016 (x1000)	Ontwikkeling 2010-2016	2016 (x € miljard)	Ontwikkeling 2010-2016
Agrocomplex				
Primaire sector	218	-11%	10.9	+1%
Toelevering & Verwerking	146	+2%	17.6	+31%
Groothandel	155	+3%	14.8	+14%
Onderzoek en Onderwijs	41	+13%	2.4	+4%
Agrocomplex totaal	560	-3%	45.7	+16%
Foodcluster				
Toelevering & Verwerking	144	+3%	16.2	+34%
Groothandel	134	+5%	13.0	+13%
Onderzoek en Onderwijs	20	+12%	1.1	+2%
Foodcluster totaal	299	+5%	30.3	+23%
Overig				
Beroepsgoederenvervoer	250	+5%	19.2	+21%
Alle sectoren	8253	0%	623.2	+11%

Het agrocomplex laat voor Nederland een afname zien van het aantal arbeidsplaatsen (- 3%), terwijl de TGW is toegenomen (+ 16%). De afname van de werkgelegenheid wordt overigens volledig bepaald door de primaire sector; bij de overige segmenten is het aantal arbeidsplaatsen toegenomen. Onderzoek en onderwijs (waarbij speur- en ontwikkelingswerk is inbegrepen) laat relatief de sterkste groei van de werkgelegenheid zien. Bij de ontwikkeling van de TGW blijkt de relatieve groei het hoogst voor toelevering en verwerking (+ 31%), het segment dat in sterke mate wordt bepaald door de voedselindustrie. De ontwikkeling van het Foodcluster laat eenzelfde beeld zien, wat logisch is, omdat het foodcluster volledig deel uitmaakt van het agrocomplex. Uit de cijfers voor het foodcluster blijkt

nogmaals dat de groei van de TGW van het agrocomplex vooral wordt veroorzaakt door de groei van de voedselindustrie.

Vergeleken met de overall ontwikkeling van alle sectoren samen, kan geconcludeerd worden dat het agrocomplex en het foodcluster zich in Nederland tussen 2010 en 2016 bovengemiddeld hebben ontwikkeld, met uitzondering van de werkgelegenheid van de primaire sector. Opvallend is overigens dat de ontwikkeling van de TGW van onderzoek en onderwijs achterblijft bij de gemiddelde ontwikkeling. Het beroepsgoederenvervoer blijkt relatief sterk gegroeid. Onduidelijk is in welke mate dat geldt voor het transport van agro & food. Tabel 12 geeft de ontwikkeling van het agrocomplex en foodcluster weer voor de afzonderlijke voedselregio's.

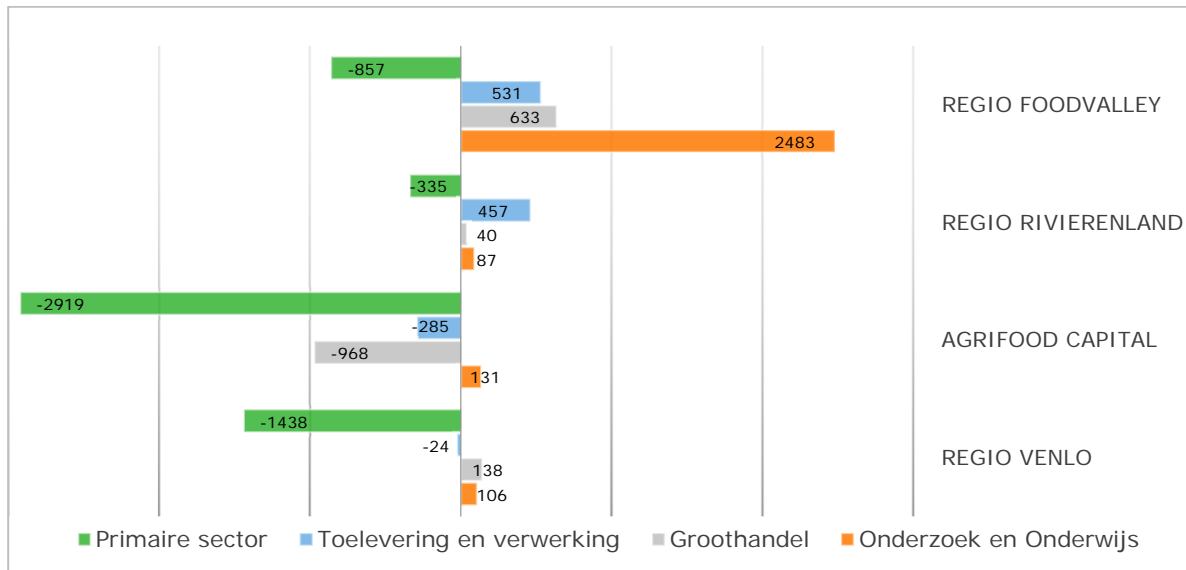
Tabel 12 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde per voedselregio (2010–2016).

	Arbeidsplaatsen		Toegevoegde waarde	
	2016 (x1000)	Ontwikkeling 2010-2016	2016 (x € miljard)	Ontwikkeling 2010-2016
Agrocomplex				
Regio FoodValley	24	+13%	1.7	+20%
Regio Rivierenland	13	+2%	1.0	+19%
AgriFood Capital	28	-12%	2.7	+20%
Regio Venlo	17	-7%	1.3	+6%
Nederland	560	-3%	45.7	+16%
Foodcluster				
Regio FoodValley	16	+26%	1.1	+25%
Regio Rivierenland	6	+10%	0.5	+24%
AgriFood Capital	17	-6%	2.0	+27%
Regio Venlo	7	+3%	0.6	+12%
Nederland	299	+5%	30.3	+23%
Beroepsgoederenvervoer				
Regio FoodValley	5	-5%	0.3	+19%
Regio Rivierenland	8	+6%	0.4	+24%
AgriFood Capital	8	-16%	0.6	+11%
Regio Venlo	10	+4%	0.7	+15%
Nederland	250	+5%	19.2	+21%
Alle sectoren				
Regio FoodValley	169	+2%	11.3	+15%
Regio Rivierenland	109	-2%	7.6	+13%
AgriFood Capital	312	-4%	24.1	+12%
Regio Venlo	138	-4%	9.1	+17%
Nederland	8253	0%	623.2	+11%

Regio FoodValley laat de sterkste groei zien van de werkgelegenheid van het agrocomplex en foodcluster. AgriFood Capital heeft de sterkste afname. De ontwikkeling van de TGW geeft een ander beeld, vooral voor AgriFood Capital. Ondanks een afname van de werkgelegenheid van het agrocomplex met 12%, nam de TGW toe met 20%, het foodcluster laat eenzelfde opvallende ontwikkeling zien. Naast AgriFood Capital hebben regio FoodValley en regio Rivierenland relatief gezien ongeveer een gelijke groei van de TGW. Een groei die overigens maar net boven het landelijk gemiddelde ligt. Deze voedselregio's onderscheiden zich op dit vlak dus niet heel sterk van de rest van Nederland. Gerelateerd aan de ontwikkeling van het totaal aantal arbeidsplaatsen per regio heeft de werkgelegenheid van het agrocomplex en foodcluster zich positief ontwikkeld in regio FoodValley en regio Rivierenland, terwijl in AgriFood Capital en Regio Venlo de agro & food gerelateerde werkgelegenheid is afgenomen. De TGW van agro & food is in de voedselregio's ten opzichte van de ontwikkeling over alle sectoren is sterker toegenomen, met uitzondering van regio Venlo. De ontwikkeling van de TGW van het agrocomplex en foodcluster blijft er achter bij de ontwikkeling van alle sectoren samen.

De werkgelegenheid van het beroepsgoederenvervoer heeft zich positief ontwikkeld in de tuinbouwregio's regio Rivierenland en regio Venlo. De ontwikkeling wijkt maar weinig af van de landelijk trend (+5%). De TGW van het beroepsgoederenvervoer is in alle regio's toegenomen, echter alleen in regio Rivierenland boven het landelijk gemiddelde. Opvallend is verder dat regio FoodValley en AgriFood Capital ondanks een behoorlijke afname van het aantal arbeidsplaatsen een positieve ontwikkeling hebben van de TGW van het beroepsgoederenvervoer.

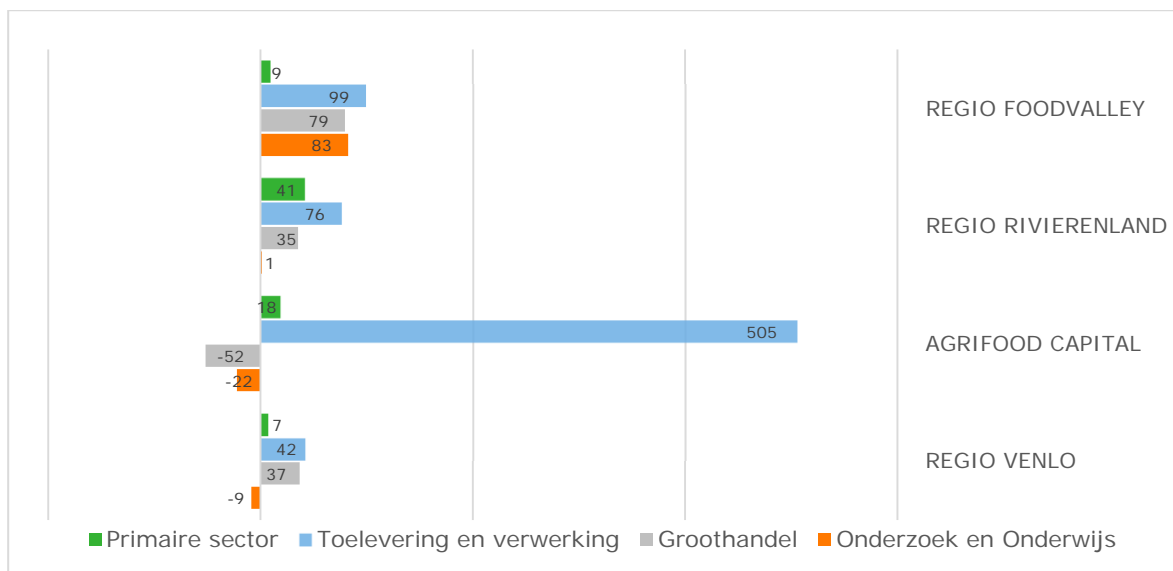
Het diagram van figuur 11 geeft in de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen tussen 2010 en 2016 voor de afzonderlijke segmenten van het agrocomplex. Per regio wordt zo goed zichtbaar welke verschuivingen zich hebben voorgedaan. Nadeel van deze manier van presenteren is dat de gebieden onderling minder goed te vergelijken zijn, aangezien er geen rekening wordt gehouden met het verschil in omvang van de gebieden.

Figuur 11 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen tussen 2010 en 2016 per deelsegment van het Agrocomplex.

Uit het diagram blijkt voor Regio FoodValley een sterke toename van het aantal banen bij onderzoek en onderwijs, maar ook bij toelevering & verwerking en bij groothandel overtreft de groei van het aantal arbeidsplaatsen de ander regio's. Regio Rivierenland valt op door betrekkelijk geringe veranderingen, de afname van de werkgelegenheid in de primaire sector is er veel lager dan in de andere regio's. Verder valt voor regio Rivierenland een vrij sterke toename op van het aantal banen bij toelevering & verwerking, ongeveer even groot als in de regio FoodValley. Voor AgriFood Capital is een sterke afname te zien bij de primaire sector, maar ook voor toelevering & verwerking en groothandel is het aantal arbeidsplaatsen afgenomen. Regio Venlo laat een behoorlijke afname zien van het aantal arbeidsplaatsen, al wordt die bijna volledig bepaald door de primaire sector.

Door de ontwikkeling van de TGW van het agrocomplex op dezelfde manier te tonen, ontstaat een opvallend ander beeld.

Figuur 12 Ontwikkeling toegevoegde waarde (x € 1000) tussen 2010 en 2016 per deelsegment van het Agrocomplex.

In regio FoodValley komt de groei van de TGW van het agrocomplex op de eerste plaats door de toename bij toelevering en verwerking, dit geldt overigens ook voor de andere regio's. Zoals eerder aangeven, wordt het segment in sterke mate bepaald door de voedingsmiddelenindustrie. Opvallend voor regio FoodValley is verder een betrekkelijk geringe toename van de TGW van onderwijs en onderzoek, ondanks een sterke groei van het aantal arbeidsplaatsen. Regio Rivierenland laat voor alle segmenten een groei van de TGW zien. Voor de primaire sector heeft regio Rivierenland de grootste toename. AgriFood Capital laat een spectaculaire groei zien bij toelevering en verwerking. Dat is des te opmerkelijk, omdat het aantal arbeidsplaatsen van dit segment er is afgenomen. Procentueel was de afname het aantal arbeidsplaatsen - 3%, terwijl de TGW met 60% is toegenomen. Naast de voedselverwerking zijn overigens ook de toeleverende bedrijven verantwoordelijk voor deze groei. Voor de segmenten groothandel en onderzoek & onderwijs laat AgriFood Capital als enige regio een afname zien. Regio Venlo laat een bescheiden groei van de TGW zien, alleen voor onderzoek en onderwijs is de TGW afgenomen.

De ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen en de TGW van de afzonderlijke segmenten van het foodcluster is voor de volledigheid weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 13 Ontwikkeling aantal arbeidsplaatsen en TGW per segment van het foodcluster (2010-2016).

	Toelevering & Verwerking	Groothandel	Onderzoek & Onderwijs	Foodcluster totaal	
				absoluut	%
Arbeidsplaatsen					
Regio FoodValley	+531	+551	+2185	+3267	+26%
Regio Rivierenland	+458	+4	+83	+545	+10%
AgriFood Capital	-285	-926	+87	-1124	-6%
Regio Venlo	-25	+137	+84	+196	+3%
TGW (x € miljoen)					
Regio FoodValley	+99	+73	+57	+229	+25%
Regio Rivierenland	+76	+29	-2	+104	+24%
AgriFood Capital	+505	-56	-30	+420	+27%
Regio Venlo	+41	+29	-3	+66	+12%

Regio FoodValley heeft een sterke toename van het aantal arbeidsplaatsen bij onderzoek en onderwijs, maar ook voor toelevering en verwerking en groothandel heeft deze regio de grootste toename. De groei van de TGW is vrij gelijk verdeeld over de segmenten van het foodcluster, waarbij de geringe toename bij onderzoek en onderwijs opvalt. Voor regio Rivierenland komt de toename van het aantal arbeidsplaatsen en de TGW vooral op het conto van de voedingsmiddelenindustrie. Dit segment is ook in AgriFood Capital verantwoordelijk voor de groei van de TGW van het foodcluster, voor de overige segmenten geldt een terugloop; het groothandelssegment heeft de grootste afname van het aantal arbeidsplaatsen. Regio Venlo heeft een kleine toename van het aantal arbeidsplaatsen en de TGW van het foodcluster.

---

4 Conclusies

Voor alle vier voedselregio's is de primaire sector een belangrijk onderdeel van het agrocomplex. De regio's onderscheiden zich door een relatief intensieve agrarische productie met specialisaties in intensieve veehouderij en/of tuinbouw. De primaire productie is te beschouwen als de basis van het agrocomplex en bepalend voor de indirecte activiteiten die ermee samenhangen. Een nadruk op veehouderij hangt bijvoorbeeld samen met de voedselverwerkende industrie, terwijl tuinbouw, vooral als het gaat om versproducten, samenhangt met meer vervoer en transport.

Het agrocomplex van regio FoodValley wordt gekenmerkt door een nadruk op onderzoek en onderwijs, voor een belangrijk deel bepaald door Wageningen UR, maar ook andere kennisinstellingen hebben hier in toenemende mate deel aan. Toelevering & verwerking en groothandel zijn in regio FoodValley ook belangrijke schakels en maken de laatste jaren een relatief sterke groei door. De primaire sector lijkt in regio FoodValley het kwetsbaarst. De intensieve veehouderij met een specialisatie van leghennen en vleeskalveren is de laatste jaren vrij stabiel, maar de bedrijven zijn relatief klein. De productieomvang van de varkens- en melkveehouderij neemt af. Ten opzichte van de andere voedselregio's wordt de oriëntatie van het agrocomplex in regio FoodValley in mindere mate bepaald door de primaire sector.

In regio Rivierenland blijkt de primaire productie juist een sterke schakel. De regio is gespecialiseerd in fruitteelt en champignons en de non-food producten snijbloemen en laanbomen. De primaire sector is sterk bepalend voor de oriëntatie van het agrocomplex. De groei van toelevering en verwerking komt bijvoorbeeld voor een belangrijk deel door groei bij de verwerking van fruit. Ook de toename bij groothandel is het directe gevolg van de tuinbouwspecialisaties. Het relatief grote belang van het beroepsgoederenvervoer lijkt eveneens een duidelijke relatie te hebben met de primaire productie. Kennisinstellingen van onderzoek en onderwijs zijn in het regionale agrocomplex van regio Rivierenland betrekkelijk ondergeschikt.

AgriFood Capital wordt gekarakteriseerd door een krachtige voedselindustrie in combinatie met een sterke specialisatie in de primaire sector van de varkenshouderij, AgriFood Capital heeft meer dan een vijfde van het aantal varkens in Nederland. De varkensstapel is tussen 2010 en 2015 bovendien relatief sterk toegenomen. De regio is daarnaast ook gespecialiseerd in vollegrondsgroenteteelt en champignons, al loopt het areaal daarvan enigszins terug. De TGW van het agrocomplex van AgriFood Capital wordt voor ongeveer de helft bepaald door de voedselindustrie, het hoogste aandeel van de voedselregio's. De toename van de TGW van het agrocomplex na 2010 is bovendien volledig te danken aan dit segment, voor de segmenten groothandel en onderzoek en onderwijs nam de TGW af.

Het agrocomplex van regio Venlo leunt in sterke mate op de primaire sector. De regio is gespecialiseerd in zowel intensieve veehouderij (vooral varkens en leghennen) en in de tuinbouwrichtingen van groenteteelt (zowel onder glas als in de vollegrond), champignons en boomkweek. Glastuinbouw bepaalt in regio Venlo een relatief groot aandeel van de primaire productie. Omdat deze sector moeilijke tijden doormaakt, nam de TGW af van de primaire sector. De segmenten toelevering & verwerking en groothandel zijn over deze periode wel iets toegenomen. De ontwikkeling van de TGW tussen 2010 en 2015 blijft in regio Venlo als enige van de voedselregio's achter bij de landelijke ontwikkeling.

Wat is nu het handelingsperspectief voor de voedselregio's op basis van deze analyse? De gegeven karakteristieken laten zien dat er veel overeenkomsten zijn. In alle regio's is zowel het agrocomplex als het foodcluster goed ontwikkeld en is de primaire productie relatief sterk gespecialiseerd. De verschillen tussen de regio's zijn het gevolg van verschillende specialisaties in de primaire productie en verschillen in de accenten van het agrocomplex op bepaalde segmenten. Op dit vlak zijn er voor de regio's kansen om elkaar te versterken.

Gezamenlijk kan actie worden ondernomen op onder andere de volgende onderwerpen:

- ✓ Het verbeteren van investeringsklimaat voor bedrijven in agro en food in samenspraak met stakeholders;
- ✓ Gezamenlijk of afzonderlijk ontwikkelen van een visie op de toekomstige ontwikkeling van het agrocomplex en foodcluster;
- ✓ Opzetten van regionale incubators op basis van de regionale specialisaties om innovatie te bevorderen;
- ✓ Gezamenlijk campagnes opzetten, gericht op bijvoorbeeld het creëren van meer draagvlak voor de primaire productie bij de regionale bevolking ('license to produce');
- ✓ Elkaar versterken op het vlak van verduurzaming van de land- en tuinbouw, het terugdringen van de milieubelasting (fijnstof, ammoniak) en het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit;
- ✓ Agrotourisme stimuleren en regionale producten en ketens op de kaart zetten als visitekaartje van de regio en de agrarische sector samen;
- ✓ Kennisuitwisseling met andere voedselregio's in Europa door middel van congressen of door deel te nemen aan regio-overstijgende onderzoeken.

Bijlage 1 Afbakening agrocomplex en foodcluster

Sectoren van het Agrocomplex en Foodcluster (groen gearceerd)

Segment	Onderdeel	sbi-codes
Primaire sector	Landbouw, jacht, incl. directe dienstverlening	0111 t/m 0170
	Bosbouw, incl. dienstverlening	0210 t/m 0240
	Visserij en kweken van vis en schaaldieren	0311 t/m 0322
Toelevering en verwerking	Toelevering	2015, 2020, 2830, 2893, 7731
	Vervaardiging van voedingsmiddelen	1011 t/m 1092
	Vervaardiging van dranken	1101 t/m 1107
	Vervaardiging van tabaksproducten	1200
Groothandel	Handelsbemiddeling	4611+4617
	Groothandel in landbouw	46211 t/m 46216, 46218, 46219, 46231
	Groothandel voedingsmiddelen	46311 t/m 4634, 4636 t/m 4639
	Groothandel non food	46217, 4622, 46232, 46241, 46242, 4635
	Groothandel in machines, productiemiddelen	4661+46682+46752
	Veilingen	82991
Onderzoek en onderwijs	Advisering en onderzoek, keuring en controle, speur- en ontwikkelingswerk	71201+72111+72191+72193
	Veterinaire dienstverlening	7500
	Groen onderwijs	-

De afbakening van het agrocomplex is afkomstig van de Provinciale Werkgelegenheids Enquete (PWE) van de provincie Gelderland. De afbakening van het foodcluster is gebaseerd op de afbakening PID FOOD door Peter Louter (PWE afbakening: PID_FOOD). Het agrocomplex omvat dezelfde sbi-codes als het foodcluster, aangevuld met de primaire landbouw, restant VGM en relevante (non-food) groothandel en dienstverlening en de groene onderwijsinstellingen (PWE afbakening: AGRO, bijgewerkt op 15/2/2016).

Sectoren beroepsgoederenvervoer en logistieke dienstverlening

Onderdeel	sbi-codes
Beroeps goederenvervoer	3811, 3812, 4941, 4942, 52291, 52292, 53202
Logistieke dienstverlening	52101, 52102, 52109, 5221, 5222, 52241, 52242

De afbakening van beroepsgoederenvervoer en logistieke dienstverlening is afkomstig van het Sectorinstituut Transport en Logistiek.

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Wageningen Environmental Research
Rapport 2835
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AB Wageningen
T 317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Rapport 2835
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

